

מצוות פדיון שבויים

ענה אותו תינוק ואמר: הלא ה' זו המאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו. אמר: מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה! שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עליו. אמרו: לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ולא היו ימים מועטין עד שהורה הוראה בישראל. ומנו? רבי ישמעאל בן אלישע.

תוספות שם:

כל ממון שפוסקין עליו - כי איכא סכנת נפשות פודין שבויין יותר על כדי דמיהן.

ע"פ רמב"ן שם:

גם במקום חשש מיתה, אין פודים את השבוי יותר מכדי דמיו.

ים של שלמה (גיטין פ"ד ס"א):

והאינדא אנשי גומלי חסדים בארץ תוגרמא והסמוכים להם פודים השבויים יותר ויותר מכדי דמיהם. כי גם שמעתי שהי' בדעת אותו צורר (שעצר את המהר"ם מרוטנבורג) לתפוס גם את הרא"ש תלמידו, ונודע לו וברח לטוליטולא וניצול ברחמיו וברוב חסדיו. והיינו, דמוותרים על דוחקיהו דצבורא שלהם... גם אם לא יפדו אותם איכא למיחש לרוע לבם, שלא יהרגו אותם. ובסכנת נפשות פודים יותר מכדי דמיהם.

שר"ת יביע אומר חלק י - חו"מ סימן ו

ביום כ"ט סיון תשל"ו, נחטף מטוס של חברת אייר פראנס שהיה בדרכו מפרזי לישראל, על ידי מחבלים. במטוס החטוף היו הרבה נוסעים, ובתוכם מאה וארבע יהודים שהיו בדרכם לישראל. המטוס הונחת באוגנדה שהוא מרוחק ארבעת אלפים ק"מ מישראל. באוגנדה קיבלו המחבלים סיוע משלטונות אוגנדה שהם שונאי ישראל. שם שוחררו כל הנוסעים מלבד היהודים שביניהם. החוטפים הציגו אולטימטום, שבו דרשו כי בתוך ארבעים ושמונה שעות ישוחררו חבריהם, ארבעים מחבלים הכלואים בישראל, ואם לאו הם יפגעו בבני הערובה הנמצאים בידם. והועלתה השאלה, האם על פי ההלכה יש לשחרר את המחבלים הכלואים בישראל כדרישת החוטפים, על מנת להציל את חייהם של החטופים היהודים, או שמא יש לומר שמלבד שעי"ך כן פותחים פתח לחטיפות נוספות כדי לסחוט שחרור מחבלים נוספים לאחר שיצליחו במזימתם זו, עוד יש לחוש שקרוב לודאי שהמחבלים אשר ישוחררו מכלאם, ינסו לחדור שנית למדינת ישראל להרוג ולרצוח אנשים נשים וטף, ונמצא שבכדי להציל את היהודים החטופים מודאי סכנה, מעמידים את היישוב, בפרט בערי הספר, עכ"פ בספק סכנה ממש...

... (טו) בר מן דין נראה שבאמת עלינו לחוש יותר ויותר לסכנה המיידית של מאת היהודים החטופים, כשלהט החרב מתנופפת על ראשם, ע"י המחבלים האכזריים חוטפי המטוס המאיימים להוציאם להורג עד יום ה' ג' תמוז בשעה 2 אחה"צ, והני רשיעי גזמי ועבדי. ואילו הסכנה העתידה והעלולה להתרחש בשחרור ארבעים המחבלים הכלואים אינה עומדת כיום על הפרק באופן מידי, אלא לטווח רחוק ולאחר זמן, וילפינן להאי מילתא מ"ש הנודע ביהודה תנינא (חי"ד סי' רז)...

9. וישכנו יחד עם הגר"ש אלישיב, הגר"ש איריב, והגר"ב זולטי, והגר"א גולדשמיט, והגר"ש ישראלי, הגר"ב צ' שאול. זוהי ההחלטה שנתקבלה באותו מעמד, והועברה לדיעת ראש הממשלה (בעצת כינוס הממשלה לרון בדבר): אמנם ברור הדבר ששחרור המחבלים הנדרשים טומן בחוכו סכנות רבות, אולם בהיות היהודים החטופים נתונים בסכנת נפשות ממש באופן מידי, לפי ההלכה, סכנה זו של החטופים מכרעת את הסכנות שבשחרור המחבלים, לפיכך על ממשלת ישראל להכנס במשא ומתן עם המחבלים ולעשות הכל בכדי להציל את השבויים החטופים מהסכנה המרחפת על ראשם. השי"ת יהיה בעזרינו לשמוע אנקת אסיד לפתח בני תמותה, לספר כציון שם ה' ותהלתו בירושלים. לקראת לשבויים דרוז ולאסירים פקח קוח, ולא ישמע צוד שוד ושכר בגבולינו וקראת ישועה תרומתנו ושערינו תהלה. (ת"ת)

בבא בתרא ח:

פדיון שבויים מצוה רבה היא. אמר ליה רבא לרבא בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן דפדיון שבויים מצוה רבה היא? א"ל, דכתיב: וְהָיָה כִּי יֵאמְרוּ אֲלֵיךָ אָנָּה נֵצַא וְאִמְרָתְךָ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לְמֹות לְמֹות וְאֲשֶׁר לְחַרֵּב לְחַרֵּב וְאֲשֶׁר לְרַעֵב לְרַעֵב וְאֲשֶׁר לְשָׁבִי לְשָׁבִי (ירמיהו ט"ו, ב), ואמר רבי יוחנן: כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו... שבי [קשה מכולם], דכולהו איתנהו ביה.

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח הלכה י

פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין לך מצוה גדולה כפדיון שבויים שהשבוי הרי הוא בכלל הרעבים והצמאים והערומים ועומד בסכנת נפשות, והמעלים עינו מפדיונו הרי זה עובר על לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך ועל לא תעמוד על דם רעך ועל לא ירדנו בפרך לעיניך, ובטל מצות פתח תפתח את ירך לו, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, והצל לקוחים למות והרבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפדיון שבויים.

משנה בגטין מה.

מתני'. אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן, מפני תיקון העולם...

גטין מה.

איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם - משום דוחקא דצבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי? ת"ש: דלוי בר דרנא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב. אמר אביי: ומאן לימא לן דברצון חכמים עבדי? דילמא שלא ברצון חכמים עבד.

תוספות (שם ד"ה דלא):

ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן, [שהרי] כל אשר לו בעד נפשו.

שלחן ערוך (יר"ד רנ"ב, ד-ה):

אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם, מפני תיקון העולם, שלא יהיו האויבים מוסרים עצמם עליהם לשבותם. אבל אדם יכול לפדות את עצמו בכל מה שירצה.

תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נח עמוד א

ת"ר: מעשה כרבי יהושע בן חנניה שהלך לכרך גדול שברומי, אמרו לו: תינןק אחד יש בבית האסורים, יפה עיניים וטוב רואי וקוצותיו סדורות לו תלתלים. הלך ועמד על פתח בית האסורים, אמר: מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים?

שחרורם של מחבלים רבים הכלואים בישראל. מענה נשאלה השאלה: האם מותר לשחרר מחבלים רבים בתמורה לחסופים? על שאלה זו השיב הראשון דא, הגאון הרב עובדיה יוסף זצ"ל (יביע אומר ח"ט ה"ט סי' ו), כי מכיון שרוב הפוסקים מתירים לפדות את השבויים ביותר מדמיהם במקום סכנת נפשות - יש לסמוך עליהם בכגון דא.

והוסיף עוד, שבאלו הכי הלא הערבים המרצחים עושים כל שביכולתם בכדי לחסוף ולרצוח ולשבש את מחלף החיים הרגילים בארצנו, ועל כן יש להניח כי שחרורם של מחבלים בתמורה לחסופים - לא יגביר במידה משמעותית את מידת הליטותם לפגיע ביהודים, ולא יגביר משמעותית את פעילותם הרצחנית. מענה, בצירוף השיקול של פיקוח נפש - בוודאי יש להתיר את שחרור המחבלים.

ועל פי האמור נראה, כי הוא הדין והוא הטעם גם כאשר לחיל החסוף גלעד שליט, יש לומר שמצד ההלכה היה מותר לשחרר אסירים בטוחותיים תמורתו. ואמנם, בספר 'אבירי בבל' (עמ' שנט) מסופר, שכשהגיעו אל הגרע"י אמרו לו שרוצים לשחרר את גלעד שליט בתמורה למחבלים רבים - לן בעמקה של סגיה העלה כי יש לפדותו ולשחרר לשם כך את המחבלים כדרישת החוספים, ואף ביקש שבעסקה זו ישחררו בין השאר גם את אותו מחבל שביקש לפגוע בו עצמו בשנת תשס"ד. ואכן, לאחר שהתקבלה חוות דעתו של הגרע"י - התבצעה העסקה והחיל שב לביתו בריא ושלם.

אך העיר דודי הגאון הרב עזרא בצרי שליט"א, כי אחר שנודע שאותם המחבלים שהשתחררו רצחו עד בני אדם - אי"כ מעתה מבורר שלא ניתן לסמוך על הבטחותיהם, ובדיעבד ששחרורם של מחבלים גרם לשפיכת דם ישראל, ואם כן יש לשקול בעתיד כל מקרה לגופו ולחון האם עסקאות מעין אלו מצדקות.

פיקוח נפש עתידי:

שו"ת נודע ביהודה (מהדורה תניינא - יורה דעה סימן רי):

ע"ד קונטרסיו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה או אם מותר משום דאית מינייה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה...

זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין מומן שם במס' ב"ב ההיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמה יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה...

ציץ אליעזר (ח"ד סימן י"ד אות ז):

מצאתי בספר מחנה חיים חיו"ד ח"ב (סימן ס').... על דברי הגו"ב שכותב להסתייע בכזאת, ומשיג עליהם דדילמא אה"נ דלמא אם לא משכחת למודי הרופאים או שחיקת סמנים והכנת כלי רפואה כי אם בשבת, למשל אם לא היה באפשרות שיועילו הרפואות רק אם ילמדו

בשבת ויכינו בשבת אז היה באמת מותר לחלל שבת לצורך למודי רפואות והכנות הסמנים דסוף כל סוף ידענו שע"י רפואות יצמחו הצלות נפשות ומותר לחלל שבת בעבור תכלית הצלות נפשות, אבל כיון דאפשר ללמוד הרפואות ולעשות הכנות רפואיות בחול אז לא מתירים לחלל שבת פן יבוא היום חולה שיש בו סכנה דאין פקוח נפש לפנינו וגם לא שכיח שיהי' נולד פקוח נפש היום ושיצריך לסמנים הנ"ל... אלא שהמחנה חיים שם מסיים שניכר כוונת הגו"ב שחש פן יחתכו כל המתים ללמוד מהם.

חזון איש (יורה דעה, אבלות, ר"ח, אות ז, ד"ה בפתחי תשובה):

בפ"ת סי' שס"ג סק"ה בשם הגו"ב והח"ס דאם יש חולה קמן מותר לנוולו משום פ"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר דבזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר וכדאמר עירובין מ"ה א' ובתענית כ"א ב' ומיהו בשעת שלו' לא חשבינן ל' פ"נ אע"ג דשכיח בזמן מן הזמנים שיצטרכו לזה כמו שאין עושין כלי זיין בשבת בשעת שלו' דא"כ בטלת כל המצות, אלא לא מקרי ספק פ"נ בדברים עתידים שבהוה אין להם כל זכר, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונום להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, וגם משום צורך רבים אפשר דלא הותר אלא כשמזיק את הרבים וכמש"כ לקמן סי' ר"ט ס"ק ז'.

"יותר מכדי דמיהם":

שו"ת רדב"ז חלק א סימן מ

שאלת ממני אודיעך דעתי על הא דתנן אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן אי הוי דמיהן כעבד הנמכר בשוק או הוי דמיהן כמו שנמכרים השבויים עכו"ם :

תשובה כבר נהגו כל ישראל לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהן הנמכרי' בשוק שהרי זקן או קטן אין שוה בשוק יותר מעשר' דינרין ופודין אותו בק' או יותר וטעמא דמנהגא הוא משום דקי"ל דטעמא הוא דילמא ליגרו וליתו וימסרו עצמן לשבות מהם הרי אנו רואי' בזמן הזה שהשבאים אין יוצאים לכתחלה בשביל ישראל אלא לכל מי שימצאו הילכך אפי' שפודין אותם יותר ממה ששוה בשוק כיון שאין פודין אותם יותר ממה שנפדין שאר עכו"ם מותר והנח להם לישראל שהם גומלי חסד בני גומלי חסד והכי איכא למידק ממתני' דלא קתני אין פודין את השבויים יותר מכדי שיוויין אלא יותר מכדי דמיהן משמע דמיהן של שבויים הרגיל בכל השבויים.

מצוות מלחמה:

דברים פרק כ פסוק ב - ה (פרשת שופטים)

- (ב) וְהָיָה כְּקָרְבָּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנָגַשׁ הַלְּחָן וְדָבַר אֶל הָעָם:
- (ג) וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרְבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֲיִבֵיכֶם אֶל יְרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחְפוּזוּ וְאֶל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם:
- (ד) כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הֵלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לְכֶם עִם אֲיִבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם:
- (ה) וְדָבְרוּ הַשְּׁטָרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַּיִת תְּדַשׁ וְלֹא תִכְּנוּ לָלֶךְ וְיָשֵׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִתְּנָנוּ:

מנחת חינוך (פרשת כי תצא מצוה תרד אות א):

וכבר כתבתי לעיל דנראה דאף במקום סכנה מחויב כי ידוע דהתורה לא תסמוך דינים על ניסים כמבואר ברמב"ן כ"פ והתורה צונו להלחם ומסכנים נפש במלחמה א"כ גז"כ הוא דאפי' ס"נ מחויב במצוה זו...

שו"ת משפט כהן (ענייני ארץ ישראל) סימן קמג

ומלחמת מצוה לע"ד אין ללמוד כלל, דע"כ ענייני הכלל דמלחמות יוצאים הם מכלל זה דוחי בהם, שהרי גם מלחמת רשות מותרת היא, ואיך מצינו היתר להכניס נפשות רבות בסכנה בשביל הרווחה, אלא דמלחמה והלכות צבור שאני. ואולי הוא מכלל משפטי המלוכה, שהיו ודאי רבים ונמסרים באומה... וכל אלה ועוד כיו"ב הם שרידים שנשארו לנו ממשפטי המלוכה, שהם אינם ע"פ גדרי התורה של הלכות יחיד... ומהם ג"כ דיני המלחמה, בין מלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, וא"א ללמוד מזה למקום אחר.

רמב"ם, הלכות מלכים פרק ז הלכה טו

מי האיש הירא ורך הלבב כמשמעו, שאין בלבו כח לעמוד בקשרי המלחמה, ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונו מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו... ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד...

עמוד הימיני, סימן י"ד

ונראה עוד להטעים הדבר, כי במלחמה תוכן הדברים שכלל ישראל נהפך לגוף אחד, ולא בתור פרטים אנו מסתכלים עליהם, כי טובת הכלל היא באותה שעה לנגד העינים ולא ישגיחו על הפרט. וזהו החידוש של היתר המלחמה, שה"וחי בהם" נבחן במקרה זה מצד כלל ישראל ותועלתו, היינו שכלל ישראל ינצח ותרום ידו על אויביו, כלומר "וחי בהם" הכללי.

מבצע צבאי לשחרור החטופים

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה כג (על פי עירובין מה.)

גוים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהן את השבת ואין עושין עמהן מלחמה, ובעיר הסמוכה לספר אפי' לא באו אלא על עסקי תבן וקש יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ובכל מקום אם באו על עסקי נפשות או שערכו מלחמה או שצרו סתם יוצאין עליהן בכלי זיין ומחללין עליהן את השבת, ומצוה על כל ישראל שיכולין לבוא לצאת ולעזור לאחיהם שבמצור ולהצילם מיד הגוים בשבת, ואסור להן להתמהמה למוצאי שבת, וכשיצילו את אחיהן מותר להן לחזור בכלי זיין שלהן למקומם בשבת כדי שלא להכשילן לעתיד לבוא.

בעקבי הצאן סימן ל"ב "ליתא אלא בשעת שלום, אבל בשעת מלחמה א"א לומר שמחויבים להפסיק מללחום ע"מ לפדות את השבויים בממון... כי ע"י מתן הכספים הגדולים להאויב הלא יוכלו לחזק עוד יותר את מצבם במלחמה".

ונראה דאף דאין שמה חיילים ערבים היורים בתותחים, ואין אוירונים הזורקים פצצות, מכ"מ עפ"י הלכה — מדינת ישראל היום היא במצב של מלחמה עם הערבים. דהנה בסוף הקיץ בשנת תש"ל ג"כ היתה מדינת ישראל במצב של שלום — [בין מלחמה למלחמה], ותפסו טרוריסטים ערבים שני אוירונים מלאים יהודים תיירים בחזרתם מא"י לאמריקא, והוליכום לירדן, והיו מאיימים להרוג את כולם, ובין השבויים הי' הגאון הר"ר יצחק הוטנר ז"ל, ראש ישיבת רבנו חיינ ברלין. ועלה אז על לב חבר מתלמידיו העשירים להגיש כמה מיליוני דולרים למשרד החוץ של ארה"ב, שיגישו הם הון זה לערבים

יו"ד סי' רנ"ב ס"ד. והיו מן הרבנים אז שהיו סבורים לומר שאף הגר"י הוטנר הי' דינו כן — כת"ח מופלג, ואשר על כן יש לפדותו אפי' ביותר מכדי דמיו. וטען אז כנגדם הג"ר יעקב קמינצקי ז"ל, דאין החשבון הזה צודק כלל, דכל הך דינא דפדיון שבויים ליתא אלא בשעת שלום, אבל בשעת מלחמה א"א לומר שמחויבים להפסיק מללחום ע"מ לפדות את השבויים בממון, שהרי ע"י כן נמצינו מסייעים להאויב באמצע המלחמה, כי ע"י מתן הכספים הגדולים להאויב, הלא יוכלו לחזק עוד יותר את מצבם במלחמה. והמשיך לומר, דהנה בשנת תש"ח הקימו ממשלת יהודים בא"י, ונלחמו בהם כל הערבים שסביבותיהם, ואף שכבר הופסק האש זה כמה שנים, מכ"מ הערבים עדיין לא השלימו עם המדינה [חוץ ממצרים, שעשו הסכם שלום עם מדינת ישראל], ונמצא שכל המלחמות וכל הפרעות וכל המהומות שעורכים הערבים ועד ימינו ועד בכלל], הכל המשך מאותה המלחמה הראשונה [מלחמת השחרור], והיות שמדינת ישראל היתה [בשנת תש"ל] במצב של מלחמה, אסור הי' למסור הכספים למשרד החוץ של